

AZ EGRY EGYETEM FELÁLLÍTÁSÁNAK TERVE (1754—1777)

DR. SOÓS IMRE

Az irodalom az egri egyetem létesítésének eszméjét kizárólag Eszterházy Károly egri püspöknek tulajdonítja. Az újabb levéltári kutatások eredményei azonban arra mutatnak, hogy az egri egyetem felállításának tervét Eszterházy elődje, Barkóczy Ferenc fogalmazta meg első ízben, nyolc évvel Eszterházy előtt. De az egyetemi épület első kezdeményezése sem Eszterházynek, hanem Barkóczynak nevéhez fűződik. Mindezek ellenére kétségtelen, hogy míg Barkóczy még csak egy három-fakultásos akadémiára gondolt, addig Eszterházy ezt négykaros, teljes egyetemmé kívánta kifejleszteni, s Nagyszombat után az ország második egyetemét szerette volna felállítani Egerben s míg Barkóczy egy kisebb befogadó képességű, egyemeletes épület tervrajzát készítette el, addig Eszterházy ezt második emelettel kiegészítve, a mai kétemeletes építményt valósította meg. S hogy az egyetemi intézmény két évtizedes vajúdás után sem valósulhatott meg Egerben, arra a magyarázatot a Mária Terézia-féle országos tanügyi reform célkitűzéseivel való összekötésben kell keresnünk.

Az egri egyetem magvát két felsőfokú tanintézet alkotta. Ezek egyike az 1700-ban létrehozott Telekessy-féle teológiai stúdium. A papképzés céljait szolgáló hittudományi főiskolán a XVIII. század közepéig a jezsuiták tanítottak, vagyis az a szerzetes rend, mely országos viszonylatban is a leggazdagabb iskolafenntartónak számított. A püspöki székhelyeken működő hittudományi főiskolák teológiai tudományos fokozatokat nem adhattak, de a jezsuiták nagyszombati egyetemén is legfeljebb a baccalaureatust kapták meg a klerikusok, a teol. doktori fokozatot már nem, mivel tanulmányaik befejezése után azonnal kiragadták őket a lelkeszi pályára.

Ismeretes, hogy a középkorban az egyház kezébe került a tanügy irányítása. De a XVIII. század első felében a nyugati országokban egyre határozottabban elkülönült az egyháztól, pápaságtól, meg az egyetemes egyház érdekeit képviselő jezsuitáktól s politikummá, állami feladattá vált. Az abszolút uralkodó felismeri, méltányolja a nevelés politikai fontosságát. 1735-ben III. Károly pátensei ezen új igényeknek megfelelően alakítja át a jezsuiták tanulmányi rendszerét. Nem a katolikus egyház ellen irányult az állam részéről kiinduló korlátozás, hiszen az

egyház továbbra is fegyvertársa maradt az államnak a feudális osztályuralom konzerválásában. Csupán arról volt szó, hogy ezután ne az egyetemes egyház érdekeit szolgáló jezsuiták, hanem az állam érdekeit kiszolgáló, könnyebben irányítható iskolafenntartók vegyék kezükbe az ifjúság nevelésének feladatait. Az első menetben tehát legalábbis a főiskolákról igyekeztek eltávolítani a jezsuitákat. E törekvés kiemelkedő képviselője az a Barkóczy Ferenc egeri püspök, aki püspökségét megelőzően, kanonoktársai nem nagy örömeire, élete java részét a bécsi udvar légkörében, mint Mária Terézia hű bizalmasa tölti el.

Barkóczy 1754-ben az egeri teológián tanító jezsuitáktól elveszi a tanítás jogát, átruházza e jogot saját egyházmegyéjének papjaira. Az új teológiai kurzus megnyitása ünnepélyes külsőségek között megy végbe 1754. november 5-én, ennek során a püspök bejelenti, hogy a következő évben behozza Egerben a bölcséleti kurzust s ehhez a két fakultásos püspöki iskolához az akkor már működő jogi iskolát is hozzákapcsolva, most már nyilvános egyetem — publica Universitas — rangjára emelteti. Tekintettel Barkóczynak a bécsi udvarral szemben tanúsított „kiemelkedő érdemeire”, az egyetemi privilégium kiadására ekkor még Mária Terézia is hajlandónak mutatkozott. [1] 1755 augusztusában két lengyelországi szerzetes felvételre jelentkezik az egeri hittudományi főiskolán. Barkóczy ezt annak bizonyosságául fogja fel, hogy az újjászervezés folytán most már magasabb színvonalon folyik a tanítás, kedvezőbb a tanulmányi eredmény, mindez fokozza arra irányuló eltökéltségét, hogy a püspöki iskolát „nyilvános akadémiává” fejlessze s hogy felállítsa a bölcséleti kurzust. [2]

Barkóczy 1760 tavaszán újabb lépést tesz a tervezett egeri egyetem anyagi bázisának kiszélesítésére: az egyházmegyéje másik nagy városában, Kassán, jezsuita vezetés alatt működő Kisdy-féle papnevelőt egyesíti az egrivel, idecsatolva annak 74 000 Ft összegű alapítványait. A 27 kassai növendék 1760 áprilisában telepedett át Egerbe. Nemcsak az akkori felsőoktatási reformtörekvéseknek megfelelő jezsuitaellenes lépés volt ez, hanem egyúttal olyan intézkedés is, melynek eredményeként az egyetemi rang indokolása során az intézmény alapítványi helyeinek és a hallgatók számának növekedésével tudott érvelni.

A gimnáziumi tanulmányokra épülő kétéves bölcséleti tanfolyamon a tanítás 1755-ben indult meg. Az első évben logikát, a másodikban fizikát tanítottak. A bölcsélet hallgatása nyitva állt mind a klerikusok, mind a joghallgatók részére, de egyik iskolába való felvételhez sem volt kötelezően előírva. Itt is az egyházmegye papjai tanítottak. A bölcsélet — szervezetét tekintve — nem a jogi kurzussal, hanem a teológiával állott szoros kapcsolatban, azzal együtt alkotta a „püspöki iskolát”. Fenntartója pedig a káptalani testület volt.

A püspöki iskolától független tanintézetként jött létre a többször említett jogi iskola. Ezt Foglár György egeri kanonok 1740-ben alapította, vagyonának jelentős részét hagyományozva az iskola fenntartására. Pártfogóul felkérte az egeri püspököt, a káptalant és Heves vármegye rendeit, a felügyeletet pedig a kir. kúriára bízta. S hogy az intézménynek

állandóságot is biztosítson, az országgyűlésen kieszközölte annak törvénybe iktatását. Így az 1741:44. t. c. közjogi szempontból is biztosította az egri „Studium Juridicum” tartós fennmaradását. Miután ebben az időben — Erdélyt nem számítva — csak a nagyszombati egyetemen működött egy jogi iskola, az internátussal egybekötött egri „collegium juridicum articulare” időrendben második jogi iskolája lett az országnak. Kezdetben kétéves tanfolyamként előbb 12, majd 20 hallgatóval és két jogtanárral a szemináriumban működött, de 1754-ben beköltöztetett az alapítója által vásárolt és helyreállított ún. Foglár-kollégiumba, a mai Kossuth Lajos utca 8. szám alá, ahol kielégítően el tudták helyezni a jogászok és bölcsészek tantermein kívül a jurista konviktorokat, ezek világi tanárait feleségestől, gyermekestől, sőt ideiglenesen a teológusok tantermeit is.

Az alapító az egri jogi iskola felállításával kifejezetten a katolikus ügyvédhiányon kívánt segíteni. A nagyszombati egyetem joghallgatóinak száma 1744 körül mindössze 20—25. Ezek is jobbra hivatalokat vállaltak. A gyakorló ügyvédek rendszerint olyan protestánsok voltak, akik a nagyszombati egyetemen vallásuk miatt felvételt nem nyerhetvén, külföldi iskolákra kényszerültek s az ott szerzett tudásuk is jóval felülmúlta az itthoniak ismereteit, annyira, hogy — Foglár végrendeletének szavaival élve — maguk az előkelő katolikus főurak, sőt a főpapok is, katolikus ügyvédek hiányában, protestáns ügyvédek kényszerültek alkalmazni. [3] Foglár az alapítólevélben ki is kötötte: „az ezen alapítványba felveendő ifjakkak római katolikus, hazai nemes emberek fiainak kell lenniök. Teljesen kirekesztendők és semmi szín alatt sem bocsátandók az iskolába idegen származásúak, még kevésbé a nem katolikusok.” [4]

A bécsi egyetem elavult, tarthatatlan tanulmányi rendjét Mária Terézia, hollandi származású udvari orvosának, Van Swietennek javaslatára, 1749-től kezdődően indítja el. Van Swieten az ausztriai és magyarországi felsőoktatási reform elindításában még a kompromisszumos álláspont híve: az egyetemes egyház érdekeit képviselő jezsuitákat ugyan száműzni kívánja az egyetemi-főiskolai katedrákról, de utódaik olyan egyházi személyek legyenek, akik a műveletlenség felszámolásáért végzett munkájukban képesek lesznek hallgatóikat a vallási ráhatás eszközeivel is az állam, az abszolút uralkodó iránti engedelmességre nevelni. 1749—1752—1753. években sorra megreformálják a bécsi egyetem orvosi, teológiai, bölcséleti, majd jogi fakultásának tanrendjét. A jezsuitákat eltávolítják az orvosi és jogi karról, a jezsuitaellenes Trautsohn bécsi érseket a királynő kinevezi az egyetemi ügyek protektorává, védnökévé, majd ennek halála után 1760-ban udvari tanulmányi bizottságot szervez, ezzel a közoktatásügy szervezetileg is kicsúszik az egyház kezéből, átmegegy a felvilágosodás tanait hirdető világiak kezébe s államigazgatási feladattá válik.

Ez a folyamat nálunk, az egyetlen magyarországi egyetemmel, a nagyszombatival kapcsolatosan csak mintegy tízéves késéssel, kitérőkkel társulva megy végbe. A nagyszombati egyetem hittudományi és bölcséleti karán a jezsuiták 1753-ban bevezetik ugyan az előző évi bécsi re-

formokat, mégis a jogi kar reformja 1760-ig várat magára, ekkor viszont a helytartótanács az egri jogi iskola tanulmányi rendjét teszi kötelezővé a nagyszombati egyetem jogi karán.

Az egri jogi iskola szervezete és tanulmányi rendje 1755-ben nyert végleges szabályozást. (Ez a rendtartás II. József időszakáig maradt érvényben.) A kir. kúria mint felügyeleti hatóság 1755. február 15-én adta ki az új szervezeti és fegyelmi szabályzatot, meg a tanulmányi rendtartást. Ez a szervezeti szabályzat már laza kapcsolatot teremtett a teológiai és jogi iskola között: egyesítette ugyan a kettőt, de megmaradt a jogi iskola külön igazgatója, akit a püspök nevez ki a káptalan tagjai közül. Három tanár van a jogi iskolán: két világi jogtanár a hazai jog tanítására, a Huszty-féle kommentárok alapján (maga Huszty is itt tanított) és egy harmadik paptanár, aki a történelmet s a matézis gyakorlati ágait, a polgári építészetet, földméréstant, földrajzot, számvetést adja elő. A történelmet és a matézist mind a teológusok és bölcsészek, mind pedig a jogászok hallgathatták. A földméréstan egyszerűbb ténykedéseinek ismerete kívánatos volt a leendő falusi papság számára, hiszen pl. az 1771. évi úrbérrendezést követő határfelmérést Heves megye egyes községeiben — uradalmi geometrák hiányában — gyakran a plébános végezte el s a XVIII. század második felében gyakran találkozunk geometra papokkal s az általuk készített határtérképekkel. Az akkori viszonyokhoz képest színvonalas tanulmányi és vizsgarend, szigorú, aprólékos fegyelmi szabályzat tette kívánatossá a nagyszombati egyetem jogi karának 1760. évi megreformálása során az egri minta alkalmazását. [5]

Az orvostant ebben az időben még nem tanították sem a nagyszombati egyetemen, sem másutt az országban. Azok a magyar ifjak, akik az orvostudományokat legfelsőbb fokon, egyetemi szinten akarták elsajátítani, a bécsi, római, bolognai és egyéb külföldi egyetemekre kényszerültek. De az egyetemi végzettséggel bíró „fizikus” orvos ritka volt Magyarországon, a főurak és vármegyék egymástól csalogatták el őket. Így történt ez Barkóczy püspök, illetve Heves megye esetében is. Markhót Ferenc, aki fizikus orvossá való kiképzését a bolognai egyetemen nyerte, 1746-tól kezdve Nagyváradon Bihar megyének tiszti orvosa és Forgács nagyváradi püspök udvari orvosa volt. Szakképzettségének híre felkeltette Barkóczy érdeklődését, ezért 1758-ban jószágigazgatóját és az egri városbírókat küldötte érte Nagyváradra. Az elismerés, a kiterjedtebb munkakör ígérete Egerbe csalogatta Markhót. Itt Barkóczynak és a szemináriumnak udvari orvosa, majd Heves megye és Eger város tiszti orvosa lett. Rajta kívül a megye területén más fizikus orvos nem volt, csupán chirurgusok, sebészek működtek, akik rendszerint a gyakorlottabb borbélyok közül kerültek ki, belső bajok gyógyítására nem vállalkozhattak, de a külső, seborvosi ténykedésük is a megyei fizikus orvos ellenőrzése alatt állott. Amint a XVIII. század közepén a helytartótanács mint országos közegészségügyi főhatóság minden vármegye székhelyén legalább egy fizikus orvosnak és minden járásban legalább egy chirurgusnak, illetve szülésznőnek felfogadását kezdte sürgetni, a magyar orvosképzésnek hazai egyetemen való elindítása égető szükségletté vált,

nemcsak a fizikus orvosok, hanem a chirurgusok és bábák kiképzése érdekében is.

Az egyetemi orvosi kar felállításának tervezetét első ízben Perliczy János, Nógrád megye tiszti orvosa 1751-ben mutatta be Mária Teréziának, de javaslata eredménytelen maradt. Tizenkét évvel később Egerből indult el az újabb kezdeményezés. De ezt a kezdeményezést — Markhót doktor mellett — már az új egri püspök-földesúr, Eszterházy Károly indította el s összekapcsolta az egri egyetemi épület létrehozására irányuló terveivel.

Barkóczy 1761 végéig volt Eger püspöke, ekkor Mária Terézia esztergomi primássá nevezte ki. Az egri püspökséget Eszterházy Károly kapta meg, aki eddig Vác püspöke volt. Barkóczy egri tartózkodása utolsó évében, 1761-ben felmerült annak szüksége, hogy a teológia és bölcsélet hallgatói részére új tantermekről, paptanárai részére lakószobákról gondoskodjanak, mivel ezek lassankint kiszorultak a szűkös szemináriumból, ahol a papnövendékeken kívül számos nemes gimnazista konviktor is lakott. A Foglár-féle jogi iskolának, illetve kollégiumnak 1761-ben még nem voltak tanteremgondjai, így Barkóczy csupán a püspöki iskola tanteremigényeit kívánta kielégíteni, amikor 1761-ben bécsi építészének, Gerl Józsefnek utasítást adott arra, hogy a püspöki rezidencián tervezett emeletráépítéssel együtt dolgozza ki az egyetemi épület tervrajzait is. [6] Gerl József unokaöccse volt az egri megyeházát építő Gerl Mátyásnak. Gerl József nevéhez fűződik többek között az egri megyei volt börtönépület — a mai levéltár — építése, a püspöki palota részbeni átépítése, a bécsújhelyi Neukloster, a bécsi Allgemeines Krankenhaus és a Schottengassén levő Melkerhof hatalmas épületegyüttesének stb. tervezése, egészben vagy részben való felépítése. A Gerl építészcsaláddal Barkóczy még az egri püspökségét megelőző hosszas bécsi tartózkodása során teremtette meg a kapcsolatot s 1749-től 1761-ig annak két generációját is foglalkoztatta nagyobb szabású egri építkezéseinél.

Alig kapta meg Eszterházy Károly az egri püspöki székbe való kinevezését, Gerl még Vácon felkereste őt. Kettejük váci megbeszélésén új elemekkel bővülnek az egri iskolára vonatkozó elképzelések: a felépítendő Universitas terveibe most már beledolgozzák az egyetemi épületek szokásos járulékos kellékeit: a könyvtárat, csillagásztornyot. Az asztronómia bevezetésére irányuló ösztönzés feltehetően a bécsi egyetemi csillagda magyar származású vezetőjétől, Hell Miksától és annak helyettesétől, Pilgram Antal jezsuita csillagásztól eredt, aki fia volt az Eszterházy-féle váci székesegyházat tervező Pilgram építésznek.

Eszterházy 1762 június havának utolsó napjaiban költözik át Egerbe. Balajthy nevű papját azonnal Bécsbe küldi, hogy Hell mellett elsajátíthassa a csillagászati ismereteket. A püspöki szék elfoglalását megelőző hetekben az Eszterházy család tatai építészt, Fellner Jakabot ajánlják neki építészül, de a püspök kitart Gerl mellett, s bécsi ügyvivője útján 1762. október 1-re meghívja őt Egerbe, hogy az egyetemi épületre vonatkozó tervezői megbízást és részletes utasításokat az építkezés gazdájától, a káptalantól helyszíni szemle és közvetlen tárgyalás alapján

vehesse át. Eszterházy 1762-től kezdve a püspöki iskolán a matézis tananyagát kibővíti a csillagászati stúdiókkal: ezután nem egy, hanem két tanár adja elő a matézist, egyik a mechanikát, másik az asztronómiát.

Gerl József 1762. október 1-én érkezett Egerbe, de nem jött üres kézzel: készen hozta magával az egyetem első tervvázlatát. [7] A káptalan még ezen a napon megbízta őt az egri Universitas végleges tervrajzainak kidolgozásával. Eszerint az épület telke azonos a mostani négy-szögű fundussal. Utasították a bécsi építész, hogy tervezzen, majd építsen a 12 paptanár és igazgató részére lakószobákat, inasaik részére lakó-, illetve fűtőfülkéket, egy közös vitatkozótermet, szalát, a teológia és bölcselet hallgatói részére osztályonként elkülönített 2—2 előadótermet, scholát, a teológusok részére — a későbbi kápolna helyén — egy közös nagy tanulótermet, vagyis a szemináriumokban szokásos musaeumot, építsen csillagásztornyot, nyilvános könyvtárat, egy kisebb könyvtártermet, az alsó szintre ebédlőt, konyhát, mellékhelyiségeket, vendégszobákat. [8] A joghallgatók az október 1-i megbízásban még egyetlen helyiséget sem kaptak, hiszen ekkoráig még csak a két fakultásos püspöki iskola — teológia és bölcselet — hallgatói részére kívánták az Universitást felépíteni. Az épület az első elképzelések szerint még egyemeletesnek indult, az október 1-én előírányzott helyiségek száma 60 körül járt, ezek most is a földszintet és az első emeletet töltik ki. Nem említi a megbízás a kápolnát, mert annak helyére a teológusok musaeuma került volna. De nem rendelkezhetek a színházról sem, mert ezt meg a fölépcsőház fölött, a második emeleten alakították ki, később, amikor a második emelet tervezésére is sor került.

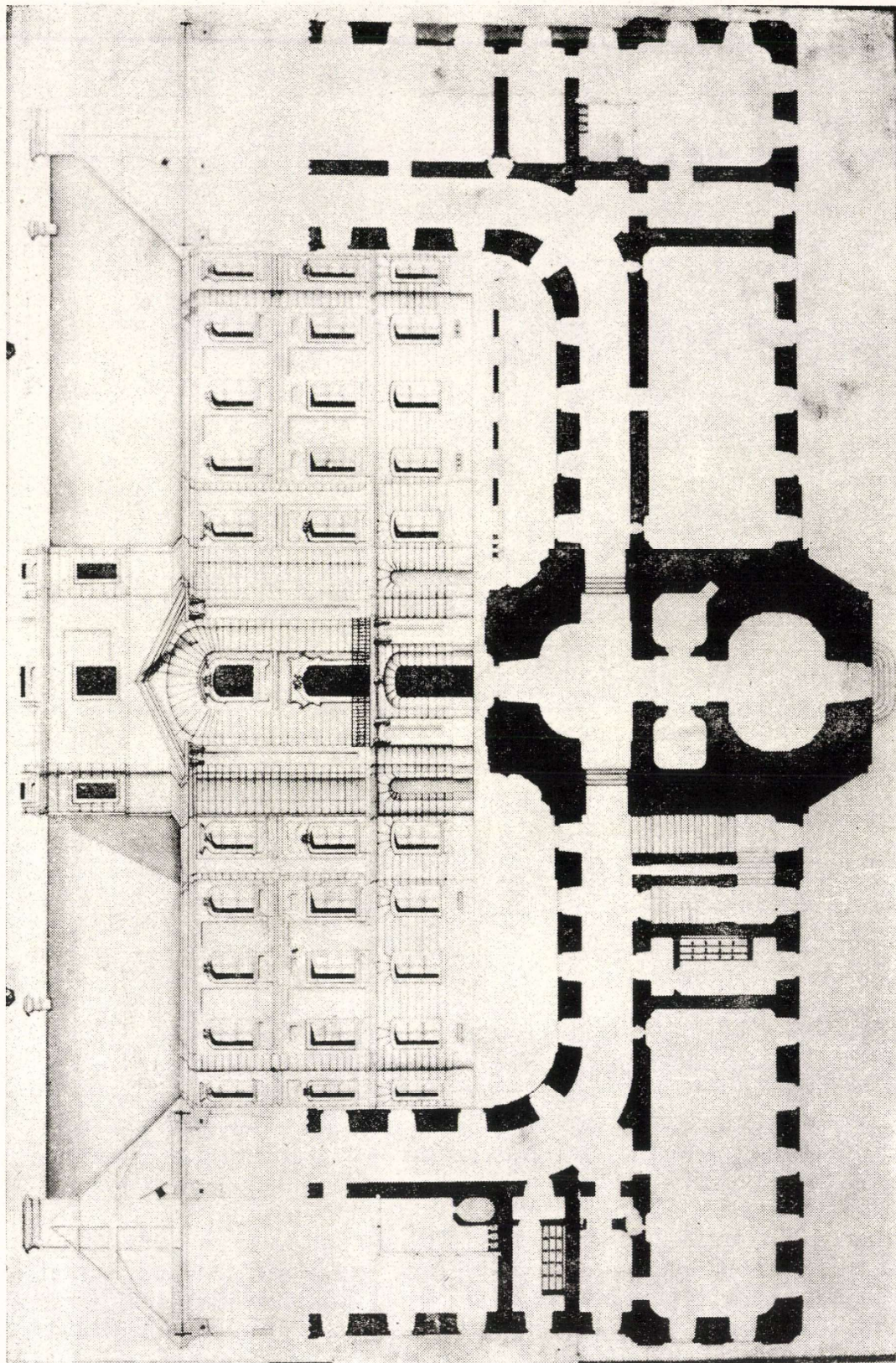
Gerl október első felében még Egerben tartózkodott, amikor olyan váratlan esemény következett be, mely szükségessé tette az épülettervek azonnali módosítását, második emelettel való kibővítését. 1762 október első felében megroskadt, életveszélyessé vált a jogászok által használt Foglár-kollégium főtractusa. A tanítást a jogi karon több évre be kellett szüntetni, ami a köznemesség körében országos tiltakozást váltott ki. Eszterházy kikérte Gerl szakvéleményét a Foglár-épület tartóssága felől. Gerl azt állapította meg, hogy az elülső tractus, ahol a jogászok tantermei voltak elhelyezve, minden pillanatban összedőlhet, sürgősen le kell bontani. A jogi iskolát fenntartó káptalan tagjai közül többen helytelenítették azt is, hogy a Foglárban lakó világi tanárok családtagjai zavarhatják az előadásokat. A káptalani konzisztórium tehát 1762. október 13-án újból összeült és Gerl tervvázlatát módosítva, egyhangúlag úgy döntött, hogy a joghallgatók előadótermeit is az újonnan felállítandó Universitason kell felépíteni. [9] A váratlan kényszerűség tehát most már egyazon épületbe kapcsolta össze a két fakultásos püspöki iskolát és azt a jogi iskolát, melyet eddig csak a szervezet laza szálai fűztek az előbbihez.

Miután a jog és matézis volt a legnépesebb tanszak, Gerl ezek tantermeinek elhelyezésére az október 13-i újabb utasítás értelmében a változatlanul hagyott földszint és első emelet fölé most már második emeletet is tervezett. A kétemeletes épületről készített rajzait 1763 március

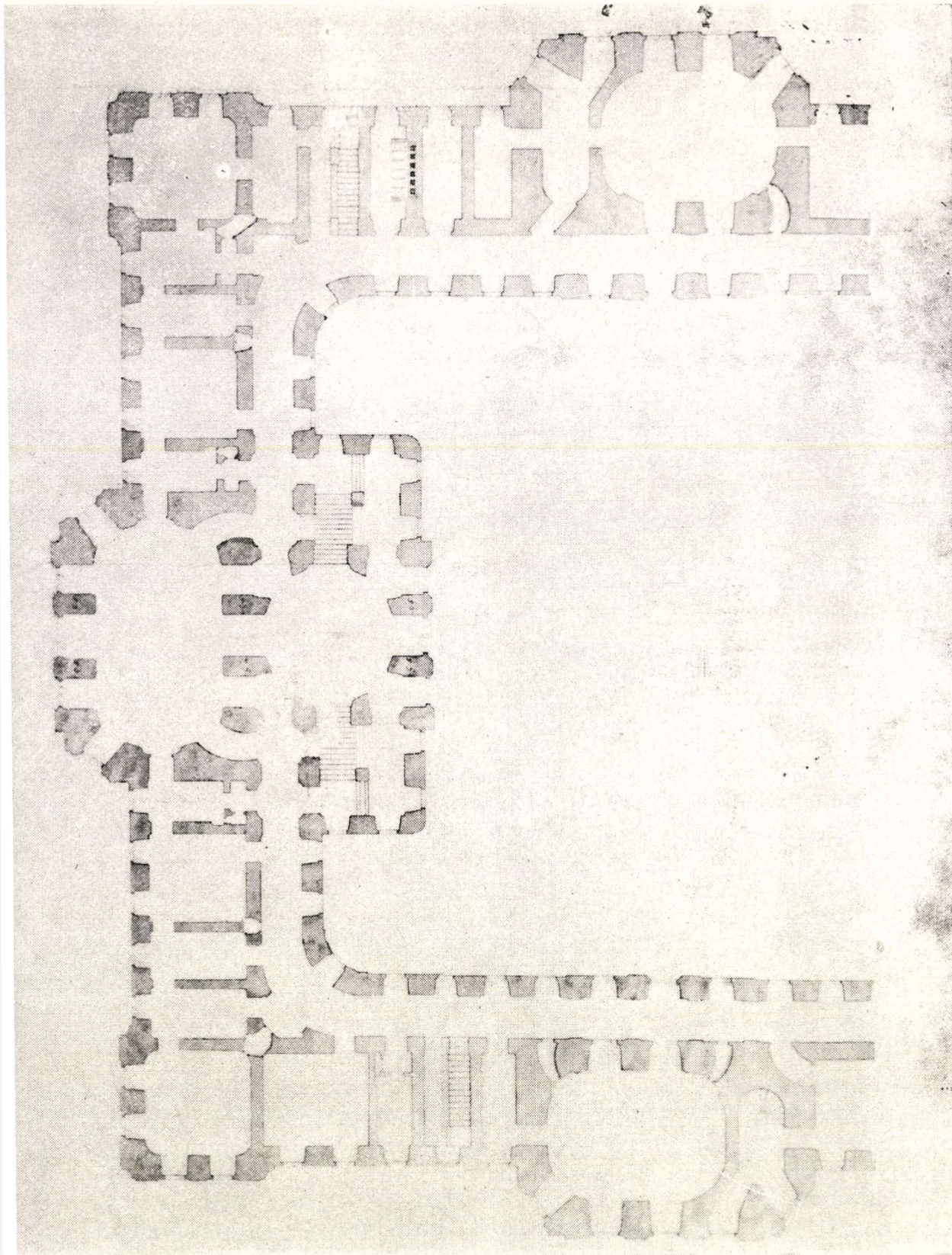
havának közepén mutatta be az építtetőnek. A káptalani konzisztórium 1763. március 14-i ülésében átvizsgálta és némileg módosítva elfogadta azokat. Gerl Józsefet megbízták a kivitelezéssel. Megérkezett Bécsből Gerl pallérja, Francz József s 1763 március havának közepén megkezdte az alapozást a kápolna alatt s ettől nyugati irányban, a főhomlokzaton át a könyvtárig terjedő nyugati fél telekrészen. De a keleti szakaszon, vagyis a kápolnától és a könyvtártól keletre eső toronyrészen az alapozás 1763 márciusában még nem indulhatott meg, mert a négyszögű fundusnak keleti fele csak két évvel később szabadult fel teljes mértékben, az itt levő házakat tulajdonosaik csak ekkorra bontották le, miután Eszterházyval előbb drágán megvásároltatták házaikat. A püspök és Gerl tehát kénytelen volt számolni azzal a ténnyel, hogy az építkezés egyelőre csak a főhomlokzaton, a kápolnát (akkori museaumot) és a könyvtárat is magában foglaló nyugati telekrészen indulhat meg. A Gerl-féle alaprajz, meg Fellner későbbi alaprajza is ebben a megosztásban mutatja be az építkezésnek hosszú évekre elkülönült két szakaszát (1—2. ábra).

Gerl rövidesen megkapta a megbízást arra, hogy az eгри kőfaragóknak adja ki az egész épület kőfaragó munkáit. Kidolgozta tehát a kiviteli rajzokat és a méretadatokat is tartalmazó szöveges leírásokat s ezek alapján 1763. április 4-én Androvics kanonok, az iskola igazgatója és az építkezés gondnoka Hagen József és Müller János kőfaragókkal megkötötte az övpárkányfedőlapok, lábazatkövek, erkélytartó gyámkövek, ajtó- és ablakkeretek elkészítésére vonatkozó szerződést. Az eredeti szerződéspéldány Androvics számadásai között ma is megtalálható, de megtalálhatók a kőfaragók nyugtái is, melyek többek közt azt igazolják, hogy 1763 nyarán Gerl méretei szerint kezdték meg a lábazatkövek, övpárkányfedőlapok előállítását. Ismeretes, hogy a földszintet és első emeletet elválasztó és az egész épületen megszakítás nélkül átfutó övpárkány pontosan jelzi az épület külső-belső kerületét. A Gerl által megadott kerületet a mai kerülettel összehasonlítva — és természetesen hüvelyknyi pontossággal figyelembe véve a sarkok legömbölyítését, az oldalrizalitok, sarokrizalitok, főlépcsőház és erkélyek kiugrását —, az tűnik ki, hogy a Gerl által tervezett és 1763 márciusában építeni kezdett Universitas külső-belső kerülete pontosan egyezik a mai épület külső-belső kerületével. A kerületnek ezen teljes egyezése viszont azt mutatja, hogy az épület alaprajza Gerl Józseftől származik. A Gerl-féle ajtó- és ablaknyílások száma és elhelyezkedése is teljesen azonos a maival. Az ablakkereteknek, homlokzatszízeknek 1763-ban előírt alakjából arra kell következtetnünk, hogy Gerlnél a főhomlokzat ornamentikája még azonos lett volna a két oldalhomlokzat ornamentikájával s hogy ezt a két oldalhomlokzaton az utód is a Gerl által tervezett alakjában építette fel.

Miközben 1763 tavaszától év végéig Francz pallér keze alatt állandóan 30 kőműves és 80 napszámos foglalkozott az egyetem alapozásával, ezalatt Fellner Jakab is kapott Eszterházytól megbízásokat a püspöki uradalom kisebb gazdasági épületeinek tervezésére. Vele dolgoztatta ki a püspöki rezidencia udvari homlokzatát s a főispáni hatósága alá tartozó Heves vármegyéhez is Fellnert hozta be építészek a gyöngyösi

1. ábra. Gerl alap- és homlokrajza, az 1765-ben építeni kezdett toronyrészről, annak udvari homlokzatáról, Gerl kisebb ajtó- és ablakméreteivel.

2. ábra. Gerl ezen a főhomlokzati szakaszon kezdte meg az alapozást 1763márciusában
A földszinti alaprajz az 1772. évi állapotot tünteti fel, amikor Fellner folytatta
a Gerl-féle falak további építését.

kvartélyház építése kapcsán. Fellner nagy protektora, Balogh Ferenc tatai jószágkormányzó erősen ütötte a vasat Fellnernek az egri püspöki uradalomban való meggyökereztetése érdekében, de azt sem titkolta, hogy ebbeli szándékát Gerl kibuktatásával szeretné elérni. Bár Eszterházy Balogh rábeszélésétől függetlenül is nagyra értékelte Fellner képességeit, mégis Balogh vágyai az 1763. év végéig nem valósulhattak meg, mert Eszterházyknak nem volt joga a káptalannal kötött kivitelezési szerződést — legalább az első év letelte előtt — önkényesen és egyoldalúan felbontani.

Eszterházy 1763 október elejétől 16-ig Bécsben tartózkodott. [10] Ennek során a Gerl-féle líceumterveket bemutatta Mária Teréziának s az egyetemi rang állami elismertetését kérve, kijelentette az uralkodó előtt, hogy szándékában van a meglévő három kar mellé negyedik fakultásként az orvosi stúdiumot is megszervezni. Írásban előterjesztett indokolása szerint Egert azért szeretné a Dunán inneni országrész felsőoktatásának központjává fejleszteni, mert jelenleg csupán a nyugat-magyarországi tanulóiifjúság képes nehézség nélkül a nagyszombati, bécsi vagy gráci egyetemet látogatni. [11] Bécsi tartózkodása során tárgyalt Gerl építésszel is. Ezúttal arra adott neki utasítást, hogy emelje magasabbra a második emeletet s erről készítsen egészen új rajzokat és tetőmodellt. [12]

A második emelet és főtető felemelésére irányuló igény feltehetően abból a körülményből fakadt, hogy az egyetem telke a vele szemben dombon álló székesegyházhoz viszonyítva nyomasztó mélyedésben feküdt. Feltehető, hogy a térbeli monumentalitásra áhító Eszterházy szemében a Gerl által tervezett épület külsejében kissé alacsonynak tűnt. Gerl búcsúleveléből következően, kettejük viszonyában a törés az októberi bécsi tárgyalás során azért következett be, mert a magasabbra emelés mértékének kérdésében összekülönböztek s mert Gerl helyteleníteni mertte a püspök kapkodó magatartását s az egyszer már jóváhagyott, kivitelezés alatt álló tervrajzoknak menetközben, utólag végrehajtandó átdolgoztatását. De bekövetkezett egy másik törés is — most már elvi síkon — Eszterházy és a királynő, Eszterházy és Barkóczy primás között, az egyetemek állami felügyeletének kérdésében.

Barkóczyt ugyanis primássá való kinevezése után félévvel, 1761 novemberében a királynő a Ttrautsohnéhoz hasonló feladattal bízta meg: megtette őt a magyarországi tanulmányi ügyek legfőbb patrónusává, pártfogójává. A hatáskörét szabályozó királynői rendelet 1762. január 7-én jelent meg. Eszerint nem a helytartótanács, hanem az ő felügyelete alá tartoznak az összes magyarországi egyetemek, akadémiák, gimnáziumok, tanulmányi bizottságok, könyvvizsgálatok. Jogában áll az iskoláktól bármiféle tanulmányi, tantervi és vagyoni jelentést bekérni, felszólíthatja őket reformjavaslatok kidolgozására. Ugyanakkor megbízást nyert a magyarországi tanulmányi reform tervezetének kidolgozására, a mintául adott bécsi egyetemi reform szellemében. [13] Hazánkban nem volt példa arra, hogy az állam ilyen mértékben korlátozta volna az egyházfők hatáskörét a saját egyházmegyék területén működő tanintézetek irá-

nyitása és felügyelete kérdésében. De szubjektív oka is volt annak, hogy Eszterházy azonnal robbanékonyan és keményen szembefordult a Barkóczy által képviselt állami beavatkozási kísérlettel.

Eszterháznak Egerbe költözése után rögtön feltárultak azok a sebek, melyeket Barkóczy egri püspöksége idejében ejtett. Ha Esztergomban később azt állapították meg róla, hogy „egyházmegyéje papjaival szemben valóságos despotának mutatkozott”, [14] akkor egri papjai fokozott mértékben állíthatták róla ugyanezt. Egerből való távozása után Eszterházy előtt azonnal felpanaszolták Barkóczynak velük szemben tanúsított keménységét, barokk főúri bővérűségét, hogy egyházmegyéjével nem törődött, hogy a püspöki uradalom jövedelmeit szórakozásokra, luxusnyaralók építésére pazarolta. Eszterházy 1763. július 25-én kelt levelében mindezt fejére is olvasta Barkóczynak: „Hercegséged 16 évig állt az egri egyházmegye élén, jól tudja tehát, mennyire elhanyagolt állapotban hagyta itt. Terjed az eretnokség. Szabolcs megyében, mely legnagyobb vármegye az egyházmegye kebelében, csak kilenc plébános található, ezek sem tudnak megélni. Bereg megyében három plébános van, Máramarosban egy sincs. Egy plébánosra 50—60 filia jut. A tanítók száma még kevesebb. Hercegséged idejében a püspökség és káptalan között számos összeütközés keletkezett s ezek még most is elintézetlenek.” [15]

A kettőjük közötti összeütközés, éppen az iskolai felügyelet kérdésében, még előbb és még élesebb formában akkor robbant ki, amikor 1762 közepén a tanügy legfőbb felügyelőjévé és reformátorává kinevezett Barkóczy primás, élni akarván e jogával, a helytartótanács útján arra utasította Eszterházyt, tegyen neki jelentést, miként szervezte meg egyházmegyéjében a gimnáziumok, egyetemek tantervét. Eszterházy 1762. augusztus 12-én közölte a primással, hogy ő semmiféle jelentést nem hajlandó hozzá beküldeni, mert saját egyházmegyéje területén majd ő fogja ellátni az egyetemek és gimnáziumok felügyeletét, ebbe senki másnak beleszólást nem enged. [16]

De Eszterházy — hatáskörét féltve — szembefordult a királynő akaratával is. 1763. július 25-én ezeket írja a primásnak: „Megkaptam Hercegséged levelét, őfelsége levelének másolatával, melyben arra utasítanak engem, hogy én is hozzam be Egerben a kanonokok között azon kórusszolgálatot és zsolozsmarendet, melyet Hercegséged Nagyszombatban rendszeresített. Sajnálattal közlöm, hogy az uralkodó akaratának és Hercegséged óhajának nem áll módomban eleget tenni. Az egyházmegye vezetésének átvétele óta olyan súlyos gondok szakadtak rám, hogy nem tudom a rendelkezést végrehajtani. Növeli elfoglaltságomat a Hercegséged által kezdeményezett püspöki iskola építése. Gondot okoz a tanulóifjúság elhelyezése. A többször is javítgatott Foglár-kollégium összedőlés előtt áll: nemrég majdnem rászakadt a matézis és bölcsélet hallgatóira és tanáira. A püspöki rezidencia helyreállítását egy évnél tovább halasztani nem lehet, mert összeomlása minden pillanatban várható. A székesegyház is nyomorúságos állapotban van. Így a kórusszolgálatot nem áll módomban rendszeresíteni.” [17]

Eszterházy ilyen előzmények után, ennyire kedvezőtlen lélektani pillanatban terjesztette elő a tervezett egeri egyetem állami elismerése iránti kérelmét, Gerl tervrajzával egyetemben, Bécsben, személyesen a királynőnél, 1763. október 1—16 között. Kérelmét írásban is átnyújtotta Mária Teréziának, majd hazatérve, bemásoltatta az egyházmegyei protokollumba. [18] Az udvari kancellárián az ügy referense a kérvény alapján egy rövidebb, német nyelvű tényleírást készített, melynek rövid tartalma a következő: [19]

Már az előző egeri püspök, a jelenlegi primás, felállított Egerben egy püspöki iskolát, melyen nyolc tanár adja elő a hittudomány, bölcsélet és matézis különböző tárgyait. Hogy ez az iskola tökéletes mértékben elláthassa feladatát, szükségessé vált egy terjedelmes iskolaépület felépítése. Az egeri püspök a tanári illetmények biztosításához, a könyvtár és csillagásztorony berendezéséhez megkívánt költségeket nem kívánja az államkincstárra hárítani, csupán azt kéri, hogy a Cassa Patrochorum részére évenként befizetendő 6000 Ft összegű egyházmegyei hozzájárulást engedje el neki az uralkodó arra a néhány évre, amíg az építkezés tart. Kéri továbbá, engedélyezzék a romos egeri vár köveinek az iskolaépületbe való beépítését, a tapolcai apátság jövedelmeinek felhasználását. Eszterházy azt is kívánatosnak tartja, hogy a jogi iskola eddigi tananyaga, a hazai jog, kiegészíttessék a római joggal és természetjoggal, hogy tanítsák Egerben az orvostudományt s hogy ez a püspöki iskola most már egyetemi rangot nyerjen, hiszen a felső országrésznek nincs egyeteme. A Foglár-alapítvány elbírná a bővítés folytán alkalmazandó új jogtanárok és az orvosi fakultás terheit is, míg az orvosi demonstrációkra igénybe lehetne venni az egeri irgalmaskórházat. [20]

Eszterházy az uralkodóval való tárgyalása során semmire sem kapta meg az engedélyt. Kérelmét illetékes véleményezésre kiadták a tanügyek legfőbb felügyelőjének, Barkóczynak, aki rövidesen közölte álláspontját: helyesli ugyan, hogy a felső országrész számára építeni kezdett iskola a kért csekély anyagi segítséget megkapja, hiszen később majd könnyebb lesz ezt az intézményt továbbfejleszteni, mint másutt egészen újat, előlről kezdeni. De az egyetemi rang engedélyezését most nem tartja sürgetőnek, mert félt, hogy az egyetemi privilégium kiadásával megvalósulhatnak olyan törekvések is, melyeket a gyakorlat nem igazol, ezért azok megvalósítására más, megfelelő utakat kell majd keresni. [21]

Udvarias, hajlékony diplomata-válasz volt ez Eszterházynek korábban elhangzott dühös, kíméletlen szemrehányásaihoz képest. De az ügy érdemére nézve ez a válasz gyilkos hatású álláspontot takart. Részletezőbb kifejtésben így lett volna megszövegezhető:

Nem volna helyes lehetőséget adni arra, hogy az elavult, szűkös nagyszombati egyetem befogadó képességét jóval meghaladó, terjedelmes méretűnek ígérkező egeri püspöki egyetem magához vonzza a jogászokó magyar tanulóifjúságnak túlnyomó többségét. Bécs érdekeire káros volna, ha Egerben jönne létre az ország egyetlen orvosi kara, mert ebben az esetben kizárólag az egeri püspök egyeteme osztogatná a fizikus orvosi

működésre jogosító orvosi diplomát, s ezzel veszélyeztetné a bécsi egyetem orvosi karának eddigi egyedülállását. Végül az éppen most kibontakozó felsőoktatási reformtervek és az állami beavatkozás kudarcát vonná maga után, ha az egri püspök — mereven elutasítva mindenféle állami irányítást és felügyeletet — a felső országrészen a saját célkitűzéseinek megfelelő, független egyetemi centrumot alakítana ki.

Eszterházy ennek ellenére még további másfél évtizeden keresztül ápolta magában az egyetemi rang elnyerésének reményét, abban a hiszemben, hogy — ha majd készen áll a pompás épület — az egyetemi rang is elérhetővé válik. Ezért az épületet 1777-ig mindig Universitas néven emlegeti. De bécsi útjáról hazatérve, most már elhatározta a császári udvarba bejáratos Gerl József elbocsátását, hiszen az Barkóczy embere is volt egyúttal. Gerl év végén megkapta a szerinte váratlan és meg nem érdemelt felmondó levelet, bár előbb a második emelet magasabbra emelésére vonatkozó új tervrajzait elkészítette és a püspök kezébe adta. [22] A Gerl-féle rajzanyagot a püspök rövidesen átadta Gerl utódjának, Fellner Jakabnak, további felhasználásra.

Fellner 1763 októberének végén kapott első ízben „parancsolatot” tervezői munkára, most már kifejezetten „az Universitas épülete iránt”. Az első elképzeléseket rögzítő ideiglenes alap- és homlokrajzokat Fellner 1764 márciusának első napjaiban mutatta be Eszterházynek. Miután az épület nyugati nagyobb felerészén a fundamentumokat Gerl a talajszint magasságáig már felépítette, Fellner az alaprajzon nem változtatott, csupán a három nagy terem boltozatát tette meredekebbé, külsőleg is kiugróan magasra emelvén a három középrizalit legfelső szintjét, ezenfelül magasságban is, szélességben is bővítette valamennyi ablak- és ajtómeretet. A papnövédek részére tervezett musaeumot Eszterházy 1764 elején kápolna céljaira jelölte ki. A Gerl által eredetileg egyszintesre tervezett sötétkamrának emeletesre való átalakítása, majd a főhomlokzatnak füzéres — copf-stílusú — díszekkel való felruházása már a későbbi kivitelezés során, menetközben történt meg. Ez a néhány fellneri változtatás még inkább méltóságteljessé tette az eredetileg is impozáns egyetemi épületet. De Gerl eltávolítása után alaposan lelassult az építkezés eddigi üteme. Gerl négy év alatt akarta befejezni a kőművesmunkát, Fellner alatt ez tizennégy évet vett igénybe, 1765-től 1779-ig.

Az építkezés első évében az eddigi építtetőtől, a káptalantól meg az egyházmegye papságától alig folyt be valamelyes pénzadomány az építési alapba. Ezért Eszterházy elhatározta, hogy a következőkben a saját püspöki uradalmának jövedelmeiből fedezi a költségeket s az új kivitelezővel, Fellner Jakabbal is mint az uradalom javadalmasa, egymaga kötötte meg a kivitelezői szerződést, 1764 március 2-án.

De Fellner még egy évig nem állhatott munkába, mert Gerl nem fogadta el a felmondást, a saját szerződését sem adta vissza. Eszterházy viszont kijelentette, hogy nem fizeti ki a nyilvánvalóan jogos szerzői díjat Gerl részére. Gerl erre megfenyegette Eszterházyt, hogy magánál a királynőnél tesz ellene panaszt, egyben azt követelte, hogy tervrajzait azonnal küldjék Bécsbe, az építészeti akadémiához, mert szándékában

van azokat „valóban hozzáértő szakemberekkel” kiértékelteni, annak megállapítása céljából, jogos-e a szerzői díjra való igénye, vagy sem. Fellner tehát a magakészítette új rajzokat, meg Gerl rajzait személyesen vitte fel az építészeti akadémiához. A kiértékelés Gerlnek adott igazat. Eszterházy kénytelen volt meghajolni. Utasította tehát bécsi ügyvivőjét, Fabsich Istvánt, hogy a szerzői díj összegére nézve állapodjék meg a bécsi építésszel. Ez a tárgyalás 1765. április 2-án történt meg s hosszas alkudozás után 420 Ft-ban, elég tekintélyes összegben állapodtak meg. A szerzői díj kifizetése április 5-én megtörtént, Gerl visszaadta szerződését. Ezúttal az ügyvivő Eszterházy nevében írásban is elismerte, hogy az egyetem alapjainak lerakása Gerl tervei szerint ment végbe. [23]

Fellner 1765 áprilisának közepén kezdte meg kivitelezői munkáját. Általában minden évben csupán két hetet szokott Egerben tölteni, a kiviteli rajzokat Tatán dolgozta ki, az Eszterházytól levélben kapott körülményes parancsolatok alapján. A munkálatokat Egerben pallérja, Povolny János irányította, aki 1764. augusztus 12-én lépett Francz József helyébe. Eszterházy most már a keleti épületrészre, a csillagásztorony két oldalára tervezett tantermek mielőbbi felépítését sürgette, hogy a tanítás mielőbb megindulhasson. Fellner tehát 1765 május havának első napjaiban — miután erre az időre ez a keleti telekrész is szabaddá, beépíthetővé vált —, kijelölte az alapvonalakat a csillagásztorony szárnyán, egészen a könyvtár és kápolna keleti kiágazásáig, a tél közeledtével pedig téglával tartósan befedette a nyugati, főhomlokzati részen Gerl idejében felépített falakat, hogy állagukat a fagytól, esőtől védje. A toronyrész építése igen sokáig, 1771 végéig elhúzódott. Eszterházy 1774. november 8-án költöztette be az egri iskola 400 hallgatóját a toronyrészben elkészült tantermekbe. Ettől kezdve a Foglár csak lakóhelyül szolgált.

Fellner 1772-ben fogott hozzá a nyugati, főhomlokzati épületszárny folytatólagos építéséhez. Itt a Gerl-féle falak még mindig a talajszint magasságában álltak. A könyvtár boltozata 1776 nyarán készült el, de az alátámasztás eltávolítása után azonnal be is szakadt, ezért helyreállítása után a tetőzet alatt kellett a felfalazásra fektetett gerendákra tartóvasakkal felhúzatni, megerősíteni. 1777—1778-ban felépült a díszterem és lépcsőház, majd legutoljára a kápolna szakasza is. Most már csak a csillagásztorony legfelső emeleteinek kialakítása volt hátra.

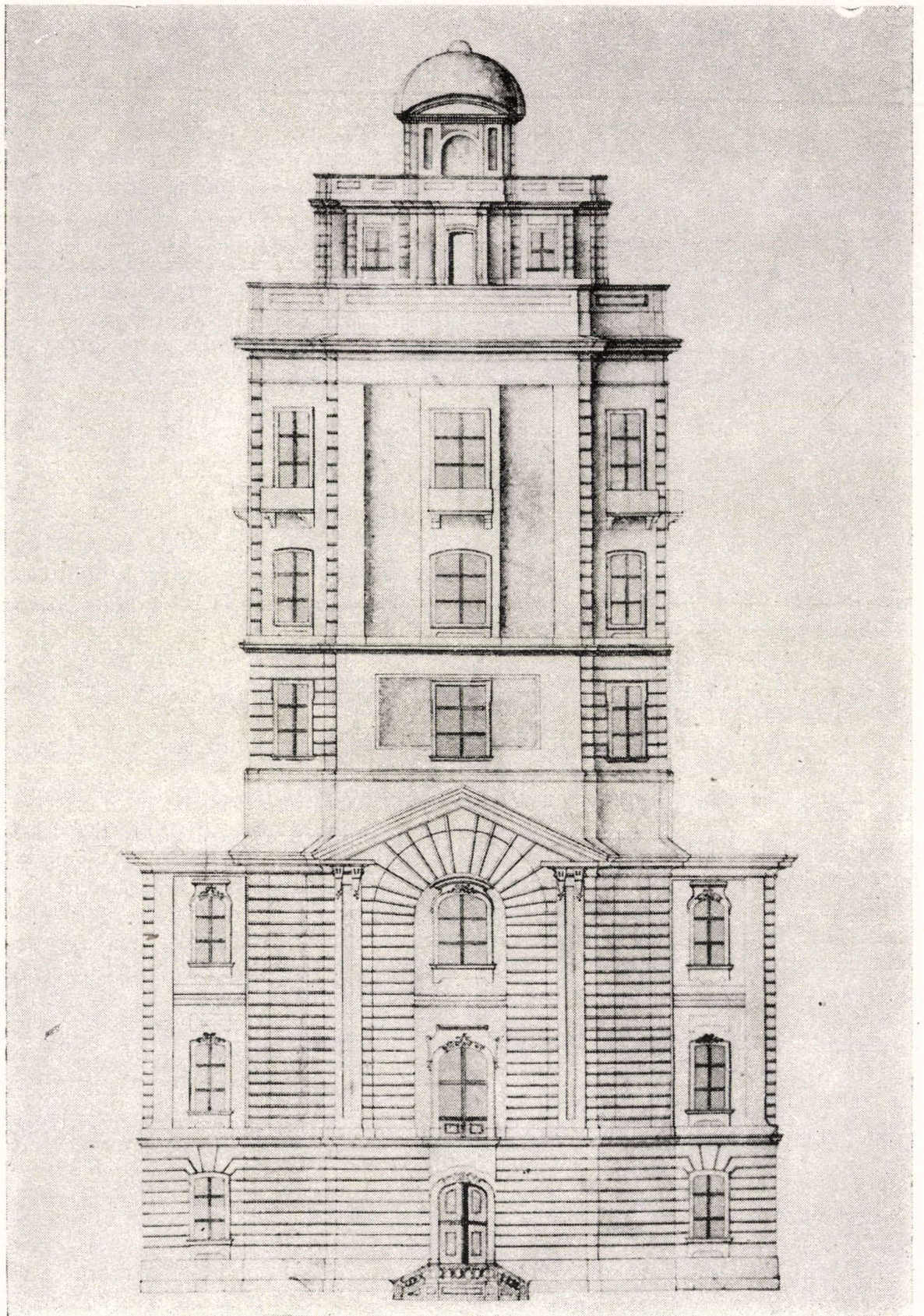
A csillagásztorony délvonalas termei 1773 márciusában már álltak. Hell Miksa előírta, miként kell kivágni a napsugár bevágódásához megkívánt nyílásokat a termek ablakíveiből. 1773 nyarán felépítették a terasz mellvédjét, 1774-ben a sötétkamra filagóriáját. Fellner itt némi bővítést eszközölt. Gerl 1763. évi tervrajzában az alsó nagy teraszra még egyszintes filagóriát s föléje egy második kis teraszt tervezett. Ez a megoldás harmonikusabban zárta volna az épület legkiemelkedőbb szakaszát. Hell Miksa azonban utólag felvetette „a látogatók szórakoztatására szolgáló sötétkamra” gondolatát, ezért Fellner a felső kis terasz helyett emeletet épített a filagóriára, a sötétkamra elhelyezése céljára. Hell Miksa 1778 körül a forgókupola olyan tökéletesített formáját dolgozta

ki, mely már nagyobb biztonságot nyújtott a szél erejével szemben. Gerlnek egymás alá tolható két félgömb-kupolája helyett olyan, egészében zárt kupolát szereltek fel, melyen már csak hét kis ajtót nyitottak a távcsövek részére. A forgatószerkezet és a kupola harang alakú vörösréz burkolata — Hell modellje alapján — Fazola Lénárd egri lakatosmester műhelyében készült el 1779-ben. Ezzel a szorosán vett kőművesmunka befejeződött, csak a belső díszítés, berendezés munkálatai folytatódtak a kilencvenes évek elejéig (3—4. ábra).

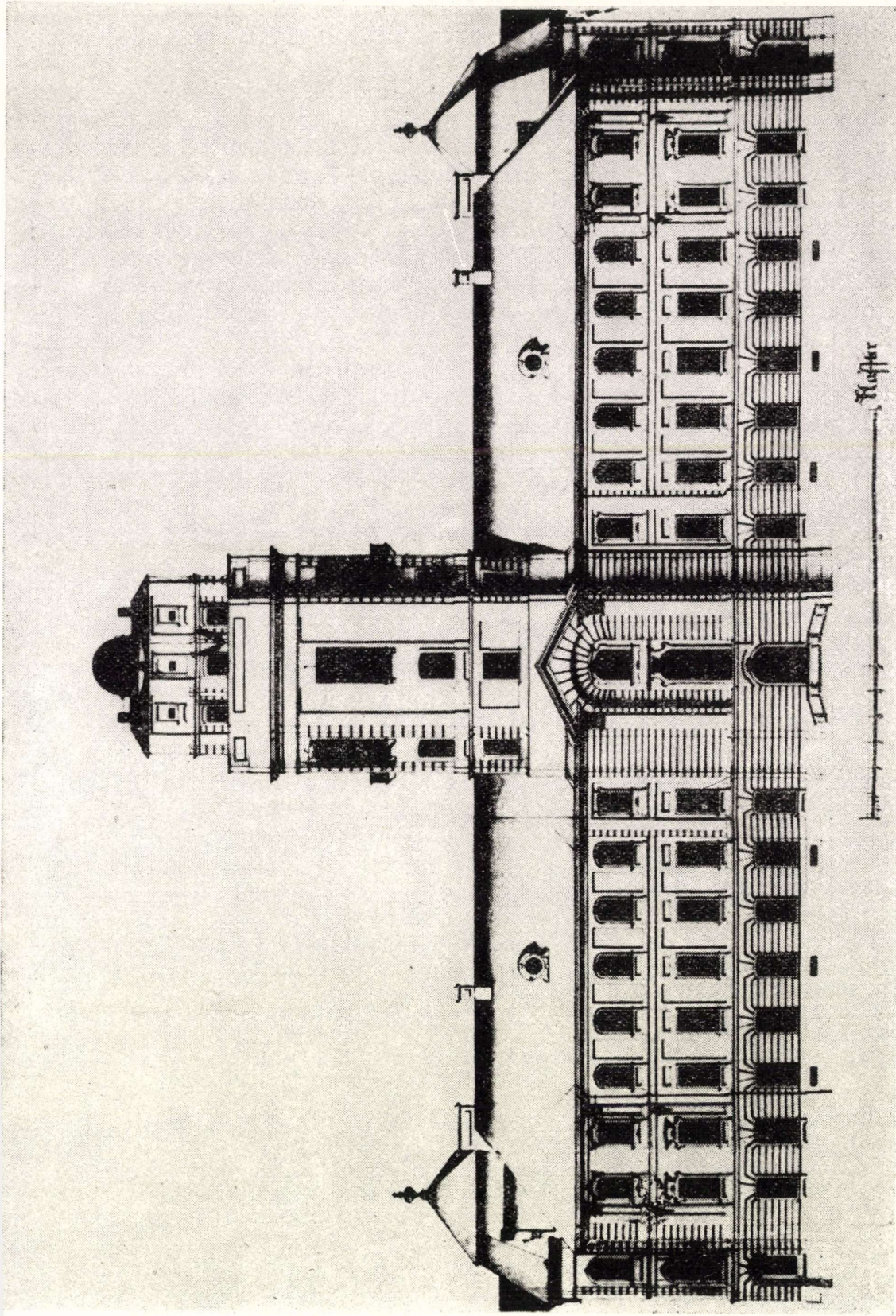
Az egyetemi rang elnyerése iránt Eszterházy az 1763. évi kudarc ellenére később is tett lépéseket. Véleménye szerint nyomós érv lett volna a sikerhez az orvosi iskola felállítása. Már 1763-ban is Markhót doktor ösztönzésére állt elő az egri orvosi fakultás eszméjével. [24] Markhót 1767. december 12-én még határozottabb tervszel állt a püspök elé: ő maga, ingyen ajánlkozott az orvostan elméleti és gyakorlati oktatására, „csupán a hazaszeretet erejében bizakodva”. [25] Az orvostudomány nagy mestereinek — Boerhave, Haller, Van Swieten — könyveiből ötéves kurzusban kívánta előadni az elméleti anyagot, egyelőre az irgalmaskórházban, amíg ti. az egyetem elkészül. Amikor az első évfolyamra tíz hallgató jelentkezett, 1769 november 25-én megnyílt Egerben az első magyar orvosi iskola, megelőzve a nagyszombati egyetemet. 1770 szeptember 8-án Brunswick királyi biztos jelenlétében tartották meg az első év vizsgáit. 1772-ben a doktori fokozatra való képesítés jogát kérték Mária Teréziától, s bár ezt a kérelmet támogatta maga Van Swieten, a kancellár, alkancellár is, a jogosítványt mégsem adta meg a királynő, mert ekkor már működött a nagyszombati orvosi fakultás, mégpedig az uralkodó saját tanintézeteként.

Mária Terézia ugyanis az 1769. július 17-én, illetve november 7-én kiadott rendelkezésével a nagyszombati egyetemet kivette a jezsuiták kezéből, saját igazgatása alatt működő állami egyetemmé tette, felügyeleti hatósággá a helytartótanácsot jelölte ki. Ennek folytán a jogi karon növelték a tanszékek számát, újonnan felállították az orvosi kar öt tanszékét, mindenben Van Swieten elgondolásaihoz alkalmazkodva. Az orvosi kar tanárai megyei-városi tisztii orvosok közül kerültek ki, de a gyakorlati bemutatások lehetőségét Nagyszombat ekkor még nem tudta megteremteni. Az egy évvel korábban elindított egri orvosi iskolát az egyetemi rangra emelés lehetőségétől a királynőnek azon rendelkezése fosztotta meg, mely szerint a jövőben Magyarországon csak az folytathat fizikus orvosi gyakorlatot, csak az lehet tisztii orvos, aki Nagyszombatban vagy Bécsben szerezte meg az orvosi diplomát. Így az egri orvosi iskola az első ötéves kurzus befejeztével, 1775-ben megszűnt, de azért alacsonyabb szinten Markhót további öt éven át folytatta a sebészek és bábák képzését. [26] Az 1769. július 29-i királynői kézirat megpendítette az átszervezett nagyszombati egyetemnek az ország szívébe, Budára leendő áthelyezését, de ez a terv csak az 1777. évben valósult meg.

Eszterházy 1773-ban bevezette és a konviktusban lakó jogászok számára kötelezővé tette a rajziskolát, mely Tischler Antal rajztanár keze alatt működött, de 1778 után jelentkezők hiányában megszűnt. [27] Az

3. ábra. Gerl tervrajza a csillagásztoronyról

4. ábra. A toronyrész utcai szakasza, ahogyan Fellner alatt megvalósult,
Povolny 1784. évi homlokzatrájza szerint

orvosi oktatáshoz hasonlóan a rajztanítás is első kezdeményezése volt Egernek. A következő rajziskola öt évvel később, 1778-ban indult meg Budán. [28]

1773-ban a pápa eltörölte a jezsuita rendet. Egyéb okok mellett ez a körülmény is szükségessé tette a tanügy országos rendezését. Az Úrményi József kancelláriai tanügyi előadó által kidolgozott országos tanulmányi rendtartást — Ratio Educationis-t — az uralkodó 1777-ben adta ki. Ez az elemi népiskoláktól kezdve az egyetemekig terjedően szabályozta a tanügy szervezetét. A Ratio 14. §-a pedig így hangzott: Magyarországon csak egyetlen egyetem működik, és pedig a budai. [29]

A Ratio Educationis-nak a felsőfokú tanintézetek, egyetemek számát korlátozó rendelkezése már a felvilágosult abszolutizmus kultúrpolitikájának azon új elemeit tükrözi, melyeket Mária Terézia ekkori tanácsadói, Martini és Sonnenfels bécsi egyetemi tanárok hirdettek. Ezeknek eszmekörében a német aufklárizmus ideológiája kapott erősebb hangsúlyt. Ennek, elnevezésében is kifejezett elve pedig az, hogy a nép minél nagyobb tömegeit kell felvilágosítani, általános műveltségben részesíteni, mert az állam csak így tud szert tenni minél több hasznos állampolgárra. A minél több új népiskola lesz tehát a kultúrpolitikának központi törekvése, ezzel szemben a főiskolák, egyetemek száma csökkentendő, mert nem kevés számú tudósra, hanem minél több elemi műveltségű — legalább írni-olvasi tudó — hasznos állampolgárra van szükség. Sonnenfels azt hirdette, hogy az egyetemek száma csak igen bizonytalanul jelzi a felvilágosodás mértékét s örömeinek adott kifejezést, amikor a birodalomban eddig működő német és magyar egyetemek számát ötre csökkentették. [30] Az állami kultúrpolitikának a Ratio Educationis 14. §-ában kifejezett korlátozó törekvése 1777-ben végleg eltemette az egri iskola egyetemi rangra emelésének minden lehetőségét. Eszterházy is belátta ezt s 1777 után többé nem Universitas, hanem a szerényebb líceum néven nevezi három fakultásos iskoláját.

J E G Y Z E T E K

- [1] Egri káptalan magánlevéltára, Miscell. 89. köt. 146—156. lap.
- [2] Udvardy László: Az egri joglíceum története. Eger, 1898., 558. lap.
- [3] Udvardy: I. m. 730 lap.
- [4] Fináczy Ernő: A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában. Bp., 1899. I. köt. 142—143. lap.
- [5] Udvardy: I. m. 16—17. lap — Fináczy: I. m. I. köt. 19—20. lap.
- [6] Szepessy: Az egri líceum bölcsőköre. Egri Egyházmegyei Közlöny 1893. évf. 164—165. lap.
- [7] Gerl búcsúlevele: „Mein erster Entwurf”, praeliminaris designatio. Egri Érs. Egyházi lt. Archivum Vetus 2581. sz.
- [8] A megbízás teljes szövegét közli Udvardy i. m. 23—24. lap.
- [9] Revisis praeliminaribus erigendae scholae designationibus... judicatum est unanimiter: auditoria juristarum domui Universitatis neo-erigendae adnectenda. Udvardy i. m. 25—28, 556., 560. lap.
- [10] Egri. Érs. Egyh. lt. Prot. consist. 1763. pag. 728.
- [11] Udvardy: I. m. 30—35. lap.
- [12] Gerl búcsúlevele: „Bei dessen Ankuft in Wien... die Riss Seiner Majestät der

Kaiserin gewiesen und hierüber von Seiner Excellenz die Erhöhung des zweiten Stocks, folglich ganz neue Riss und das Modell zum Tach anbefohlen worden.” Egri Ers. Egyh. lt. Archivum Vetus 2581. sz.

- [13] Fináczy: I. m. I. köt. 276—291, 369—372. lap.
- [14] Fináczy: I. m. I. köt. 281. lap.
- [15] Egri Ers. Egyh. lt. Prot. consist. 1763. pag. 630. sköv.
- [16] Egri Ers. Egyh. lt. Prot. consist. 1762. pag. 80.
- [17] Egri Ers. Egyh. lt. Prot. consist. 1763. pag. 630. sköv.
- [18] Ennek alapján közli Udvardy i. m. 30—34. lapján.
- [19] Országos Levéltár, A—107. Magyar kancellária levéltára, Hungarica Pálffyana, Fasc. 33. Nro 34. — Két folio. — Ezen iratoknál sem egyéb melléklet, sem elintézés nem található. Fináczy szerint a kérelmet legfelsőbb helyen „ad acta” tették. Fináczy i. m. I. köt. 307. sköv.
- [20] Talán különösnek látszik, miért esdekel Eszterházy 6000 Ft-ért akkor, amikor a későbbi 20 év alatt 400 000 Ft-ot ölt be az épületbe. (Szmrecsányi Miklós: Eger művészetéről. Bp., 1937.) A kezdeti pillanatokban azért volt szükség erre a jelentéktelennek látszó pénzsegélyre, mert akkor még nem Eszterházy, hanem a káptalan volt az építető, ennek folytán nem volt meg a kellő anyagi bázis, sem a pénz, sem az építőanyag.
- [21] „Quoad privilegium tamen Universitatis videtur nunc non esse urgendam petitionem . . . Cum nunc metuendum sit, ne largitione privilegii aliqua injungantur, quae usus vix probet, quae item alias destinationes bonas merentur.” Udvardy i. m. 35. lap.
- [22] Gerl búcsúlevele: „Über eingeschickte Grundriss aber einen unverhofften und unverdienten Brief und Abdankung erhalten.” Egri Ers. Egyh. lt. Archivum Vetus 2581. sz.
- [23] Egri Érsekség gazdasági lt. 1904. raksz. Fabsich-levelek. 1765. ápr. 5.
- [24] Udvardy: I. m. 562. lap.
- [25] Udvardy: I. m. 42. lap. — Ringelhann—Soós: Az egri megyei kórház elődeinek vázlatos története az 1726—1950. években. Eger, 1960. 16. lap. Klny. az Egri Megyei Kórház Emlékkönyvéből.
- [26] Fináczy: I. m. I. köt. 308, 334. lap. — Pauler Tivadar: A bpesti m. kir. tud. egyetem tört. Bp., 1880. 46—48. lap.
- [27] Udvardy: I. m. 48—49. lap, 563—564. lap.
- [28] Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei. Bp., 1927. II. köt. 389. lap.
- [29] Universitas in toto regno terrisque haereditariis coronae Hungaricae unica est, eaque Budae, in ipso provinciarum centro. Pauler i. m. 121. lap.
- [30] Kornis: I. m. I. köt. 41. lap.